

การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง Civic Education

ศุจิพร เขียนด่าง Sujaphon Kwangduang^๑

Received: June 20, 2019

Revised: August 6, 2019

Accepted: August 11, 2019

บทคัดย่อ

บทความชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างพื้นฐานความเข้าใจในประเด็นเรื่อง การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง ไม่ว่าจะเป็นความหมาย ลักษณะหรือรูปแบบ รวมถึงเป้าหมายของการจัดการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง อันจะนำไปสู่การเกิดความเข้าใจที่ดีเกี่ยวกับแนวทางการสร้างความเป็นพลเมืองผ่านกระบวนการศึกษาพลเมืองและการเสริมสร้างจริยธรรมพลเมืองบนพื้นฐานบริบทพื้นที่ชายแดน ซึ่งในที่นี้ใช้อำเภอแม่สอด จังหวัดตากเป็นกรณีศึกษา เนื่องจากพื้นที่ชายบริเวณชายแดนเป็นพื้นที่แห่งความหลากหลายทับซ้อน ไม่ว่าจะเป็นในด้านของลักษณะที่ตั้งทางกายภาพ ภาษา ประเพณี วัฒนธรรม รูปแบบความเชื่อ ค่านิยม วิถีชีวิต หรือแม้กระทั่งความหลากหลายด้านชาติพันธุ์ของผู้คน ดังนั้น หากไม่ให้ความสำคัญกับการศึกษาพลเมืองหรือไม่สามารถสร้างประชาชนที่มีสำนึกพลเมืองขึ้นมาได้ ย่อมส่งผลกระทบต่อความมั่นคง ความเป็นระเบียบเรียบร้อยภายในสังคม และปัญหาต่างๆ อาจเกิดขึ้นตามมา

คำสำคัญ : ความเป็นพลเมือง, การศึกษาพลเมือง, จริยธรรมพลเมือง

Abstract

The objective of this article was to build the basic understandings about civic education by exploring the definitions, natures and characteristics, and goals of civic education management towards the good understandings about the ways to build the citizenship through the process of civic education and enhancing civic ethics based on border area context. This study focused on exploring Mae Sot District, Tak Province as the case study because the border area contains varieties and overlays in physical, linguistic, traditional, cultural characteristics, beliefs and values, way of life, or even ethnic variety. Thus, the lack of attention to civic education or the creation of citizenship results in the national security, social order, and potential problems.

Keywords : Citizenship, Civic Education, Ethics

^๑สาขาวิชาการพัฒนามนุษย์และสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย sujigene.k@gmail.com

บทนำ

มนุษย์เป็นกลไกสำคัญที่ขับเคลื่อนรัฐให้เกิดการพัฒนาหรือการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ สังคมหรือรัฐจะพัฒนามากน้อยเพียงใดย่อมขึ้นอยู่กับพลเมืองของรัฐนั้นๆ เอง ด้วยว่ามีคุณภาพหรือศักยภาพเพียงใด แน่นอนว่าเราไม่อาจคาดหวังให้พลเมืองทุกคนในรัฐเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถหรือมีศักยภาพสูงสุดได้เหมือนกันทั้งหมด แต่สิ่งหนึ่งที่รัฐสามารถทำได้เพื่อเพิ่มความรู้อะเอียดและศักยภาพให้แก่พลเมืองเหล่านั้น คือการให้การศึกษ เพราะการศึกษาจะเป็นรากฐานของการพัฒนาในทุก ๆ ด้าน (ว. อำพรธ, ๒๕๕๕: ๕๘) ที่จะช่วยส่งเสริมให้มนุษย์เกิดการพัฒนาต่อไปได้มากที่สุด ดังนั้นการที่รัฐมีกฎหมาย นโยบายหรือมาตรการต่างๆ ในการสนับสนุนด้านการศึกษา เช่น การพยายามปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาให้มีคุณภาพมากขึ้น การเพิ่มโอกาสทางการศึกษาเพื่อให้คนทุกระดับชั้นในสังคมมีโอกาสเข้าถึงการศึกษามากขึ้น ส่งเสริมผลักดันให้การศึกษเป็นเรื่องของคนทุกเพศทุกวัย จึงเป็นสิ่งที่รัฐสมควรให้ความสำคัญ ตัวอย่างเช่น นโยบายด้านการศึกษาของสังคมไทยในช่วงเวลาไม่กี่ปีที่ผ่านมา แสดงให้เห็นถึงทิศทางและมุมมองหรือความพยายามของรัฐบาลในการสนับสนุนและส่งเสริมด้านการศึกษาให้แก่พลเมืองในราชอาณาจักรไทย ดังนี้

นโยบายด้านการศึกษาของรัฐบาลนายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ มีการชูนโยบายเรียนฟรี ๑๕ ปี เป็นนโยบายหลัก นอกจากนี้ยังมีแนวคิดในเรื่องของการปฏิรูปโครงสร้างระบบการศึกษา ตั้งแต่ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานจนถึงระดับอุดมศึกษา รวมถึงการพัฒนาครู บุคลากรให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น ปรับบทบาทของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนให้กลายเป็นศูนย์การเรียนรู้ตลอดชีวิตที่มีความเหมาะสมกับบริบทของแต่ละพื้นที่ นอกจากนี้ยังส่งเสริมให้ภาคเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาระบบการศึกษาทั้งในระดับอาชีวศึกษาและระดับอุดมศึกษา เพื่อเป็นการตอบสนองความต้องการทางเศรษฐกิจของภาคเอกชน (นิกร เพ็งลี, ๒๕๕๒)

นโยบายด้านการศึกษาของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร มีเป้าหมายในการเร่งพัฒนาคุณภาพการศึกษาของไทยให้ได้มาตรฐานสากล พร้อมกับส่งเสริมการเรียนการสอนภาษาถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น พัฒนาระบบการศึกษาให้ผู้เรียนมีความรู้คู่คุณธรรม มุ่งการสร้างจริยธรรมในระดับปัจเจก รวมทั้งสร้างความตระหนักในสิทธิ หน้าที่ และความเสมอภาค ดำเนินการให้การศึกษเป็นพื้นฐานของสังคมประชาธิปไตยที่แท้จริง มุ่งกระจายโอกาสทางการศึกษา เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่ประชากรทุกกลุ่ม รวมถึงผู้ด้อยโอกาส คนยากไร้ ชนกลุ่มน้อย ผู้พิการได้เข้าถึงการศึกษามากขึ้น พัฒนาศักยภาพบุคลากร ส่งเสริมระบบการศึกษาอาชีวะ เร่งพัฒนาสารสนเทศเพื่อใช้ประกอบการศึกษา สนับสนุนการทำวิจัย รวมถึงการเพิ่มขีดความสามารถของทรัพยากรมนุษย์เพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน (รัฐบาลไทย, ๒๕๕๔: ๕-๗)

นโยบายด้านการศึกษาของรัฐบาล พล.อ.ประยุทธ์ จันทร์โอชา มุ่งปฏิรูปการศึกษา การเรียนรู้ โดยให้ความสำคัญกับทั้งการศึกษาในระบบและการศึกษาทางเลือกควบคู่กันไป ส่งเสริมให้ภาคเอกชนและท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดระบบการศึกษาเพื่อให้ระบบการศึกษามีคุณภาพและทั่วถึงมากยิ่งขึ้น มุ่งพัฒนาศักยภาพบุคลากร รวมทั้งสร้างศักยภาพให้คนในสังคมเป็นผู้ที่สามารถเรียนรู้และพัฒนาได้ตลอดเวลา เน้นการเรียนรู้เพื่อสร้างสัมมาชีพในพื้นที่และจัดสรรระบบงบประมาณที่เหมาะสม สอดคล้องกับความจำเป็นให้แก่สถานศึกษา (สำนักงานนโยบายและยุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๗: ๓-๕)

จากตัวอย่างนโยบายด้านการศึกษาของทั้ง ๓ รัฐบาลในช่วงต้นทำให้เราเห็นถึงมุมมอง ความคิดและเป้าประสงค์ทางการศึกษา การพัฒนาพลเมืองของแต่ละรัฐบาลได้ชัดเจนมากขึ้น โดยพบว่าแม้รัฐบาลนายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ สนับสนุนให้เด็กและเยาวชนเข้าถึงการศึกษาด้วยนโยบาย เรียนฟรี ๑๕ ปี แต่ในทางปฏิบัติแล้วยังมีกลุ่มบุคคลอีกหลายกลุ่มที่ไม่สามารถเข้าถึงการศึกษาจาก นโยบายนี้ได้ และรัฐบาล พล.อ.ประยุทธ์ จันทร์โอชา ก็ได้มีนโยบายที่ชัดเจนในการสนับสนุนเด็ก และเยาวชน หรือกลุ่มบุคคลอื่นๆ ในสังคมให้มีโอกาสในการเข้าถึงการศึกษามากขึ้นแต่อย่างใด กลับ เป็นรัฐบาล นางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ที่มีการวางนโยบายด้านการศึกษาที่น่าสนใจ คือมุ่งสร้างและ กระจายโอกาสทางการศึกษาให้แก่เด็กและเยาวชน โดยยึดหลักการสร้างความเสมอภาคเท่าเทียม และความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นแก่ประชากรทุกกลุ่มในสังคม ซึ่งรวมถึงผู้ยากไร้ ผู้ด้อยโอกาส ผู้พิการ ผู้ บกพร่องทางกายและการเรียนรู้ รวมทั้งชนกลุ่มน้อย ด้วยการปรับปรุงระบบการคัดเลือกเข้าศึกษาใน ทุกระดับชั้น ส่งเสริมการให้ความรู้ที่เริ่มตั้งแต่อยู่ในครรภ์มารดา สนับสนุนการจัดการศึกษาตามวัย และพัฒนาการตั้งแต่ระยะก่อนวัยเรียนจนจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีแผนการลดข้อจำกัดการเข้าถึง การศึกษาด้วยการมอบทุนการศึกษาให้แก่เด็ก ให้ทุนการศึกษาผ่านโครงการกู้ยืมเงิน นอกจากนี้ยัง สนับสนุนการวิจัยเพื่อสร้างทุนปัญญาของชาติ เพิ่มขีดความสามารถของทรัพยากรมนุษย์เพื่อรองรับ การเปิดเสรีประชาคมอาเซียน ร่วมมือกับภาคเอกชนและสถาบันการศึกษาในการวางแผนการผลิต พัฒนากำลังคนให้มีคุณภาพ มีปริมาณที่เพียงพอสอดคล้องกับความต้องการของภาคผลิตและบริการ และประเด็นที่สำคัญคือมีนโยบายในการมุ่งพัฒนาระบบการศึกษาให้ผู้เรียนเป็นผู้มีความรู้คู่คุณธรรม มุ่งสร้างให้เกิดจริยธรรมในระดับปัจเจก สร้างความตระหนักในสิทธิ หน้าที่ และความเสมอภาค ดำเนินการให้การศึกษาเป็นพื้นฐานของสังคมประชาธิปไตยที่แท้จริง ซึ่งถือได้ว่าเป็นความพยายามใน การสร้างและปลูกฝังสำนึกพลเมืองให้เกิดขึ้นในสังคม อย่างไรก็ตามในความเป็นจริงเราอาจไม่เห็น ผลลัพธ์จากการดำเนินนโยบาย หรือไม่เห็นการนำเอานโยบายดังกล่าวไปปฏิบัติจริงเลยก็เป็นได้ แต่ สิ่งหนึ่งที่ยังมั่นใจได้ก็คือเรื่องของการศึกษายังคงเป็นประเด็นที่รัฐให้ความสนใจอยู่เสมอ แม้ว่าหลาย ครั้งการแก้ไขปัญหาของรัฐอาจเป็นเพียงแค่การคิดแก้ปัญหาเฉพาะหน้าทางการศึกษาเท่านั้น

การศึกษาพลเมือง

การศึกษาพลเมืองเป็นเสมือนปัจจัยหลักที่เป็นตัวกำหนดและหล่อหลอมให้เกิดสำนึก พลเมือง ก่อให้เกิดพลเมืองที่พึงประสงค์ตามบริบทของแต่ละรัฐ อันจะส่งผลต่อประเด็นการเกิดความ สงบเรียบร้อย ความมีระเบียบวินัย การรู้จักสิทธิ บทบาทหน้าที่ การเคารพยอมรับในความแตกต่าง ของคนในรัฐ และมีความรับผิดชอบต่อการกระทำของตนและรับผิดชอบต่อส่วนรวม ซึ่งการศึกษา พลเมืองมีความหมายหลายประการ ได้แก่ การศึกษาพลเมืองว่าเป็นหลักสูตรการศึกษารูปแบบหนึ่งที่มี ชื่อเรียกที่หลากหลายแตกต่างกันออกไป เช่น พลเมืองวัฒนธรรม (civic culture), การมีส่วนร่วม ของพลเมือง (civic engagement), การศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองประชาธิปไตย (education for democratic citizenship) เป็นต้น ซึ่งไม่ว่าจะเรียกอย่างไรก็ตามล้วนมีเป้าหมายเดียวกันคือการ ก่อให้เกิดพลเมืองที่พึงประสงค์ (Branka Vasiljevi, 2009: 7) การศึกษาพลเมืองว่าเป็นการศึกษาเพื่อ สร้างพลเมือง เพื่อสอนและฝึกคนให้เป็นพลเมือง โดยเริ่มสอนกันตั้งแต่ระดับอนุบาล ประถมศึกษา ต่อเนื่องไปจนจบชั้นมัธยมศึกษา (ปริญญา เทวานฤมิตรกุล, ๒๕๕๒: ๒) การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง

คือการเตรียมความพร้อมสำหรับการปกครองตนเองอย่างยั่งยืน โดยการปลูกฝังค่านิยมผ่านการฝึกฝน ปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ รวมทั้งกรอบการใช้ชีวิตร่วมกันอย่างสอดคล้องกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตย (ทิพย์พาพร ตันติสุนทร, ๒๕๕๕: ๔๙) การศึกษาพลเมือง พุดง่าย ๆ คือการนำเอา การเมืองกับการศึกษามาเชื่อมโยงกัน เป็นความพยายามอย่างจริงจังและต่อเนื่องที่จะช่วยกันสร้าง พลเมืองใหม่เพื่อทดแทนคนรุ่นเก่า รวมทั้งปรับปรุงทัศนคติของคนรุ่นเก่าให้มีลักษณะที่สอดคล้องและ เอื้ออำนวยต่อการปกครองในระบอบประชาธิปไตยมากขึ้น (ชัยอนันต์ สมุทรวณิช, ๒๕๕๗: ๒)

ทั้งนี้กล่าวในภาพรวมได้ว่า การศึกษาพลเมืองเป็นรูปแบบการจัดการศึกษาแบบหนึ่งที่มีมุ่ง สร้างให้คนในสังคมเกิดความรู้สึกเป็นพลเมืองผ่านการปลูกฝัง อบรม ให้ความรู้ การศึกษา รวมทั้งการ ลงมือปฏิบัติ เพื่อการเป็นพลเมืองที่ดีตามที่สังคมปรารถนา เป็นผู้รู้จักบทบาทหน้าที่ มีความ รับผิดชอบต่อตนเองและสังคมส่วนรวม แต่ในทางปฏิบัติการศึกษาพลเมืองเพื่อการสร้างพลเมืองที่มี อุบนิสัย ระบบความคิด คุณค่าที่สอดคล้องกับระบอบและวิถีชีวิตประชาธิปไตยยังไม่เคยได้รับความ สนใจและดำเนินการอย่างจริงจังในสังคมไทย ทั้งที่ในความเป็นจริงแล้วการสร้างพลเมืองเป็นหนทาง ในการแก้ไขวิกฤตปัญหาทางสังคมและการเมือง ดังนั้นภาครัฐจึงควรที่จะให้ความสนใจในเรื่องของ การศึกษาพลเมืองมากขึ้น มุ่งจัดการเปลี่ยนแปลง พัฒนาระบบการศึกษา การเรียนการสอนให้เป็นไป อย่างเหมาะสม ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ผ่านการใช้กระบวนการคิดวิเคราะห์หาความเป็นเหตุเป็นผล การลงมือปฏิบัติจริงเพื่อให้พัฒนาทักษะ เกิดประสบการณ์ ไม่ใช่เพียงแค่นั่งอ่านหนังสือหรือนั่งเรียน อยู่แต่ในห้องเรียนแบบเน้นการท่องจำโดยไม่คิดตั้งคำถาม ไม่เคยลงมือปฏิบัติจริง (วิชัย ตันศิริ, ๒๕๕๗: ๑๓)

อานันท์ ปันยารชุน (อ้างใน สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, ๒๕๔๘: ๑๑) ได้ให้ มุมมองเกี่ยวกับประเด็นของการเรียนรู้เพื่อสร้างพลเมืองไว้ว่า คือวิธีการเรียนรู้เพื่อสร้างความเป็น พลเมือง ควรมีลักษณะเป็นการเรียนรู้เพื่อปลูกฝังความรู้ความเข้าใจด้านสิทธิหน้าที่พลเมืองตามระบบ ประชาธิปไตยที่เหมาะสมกับวัย โดยให้เด็กฝึกฝน ฝึกปฏิบัติ เรียนรู้จากตัวอย่างที่ดี เช่นเดียวกับที่ สมพงษ์ จิตระดับ สุอังคะวาทิน (๒๕๕๑) เชื่อว่าการจัดให้เด็กและเยาวชนเข้ามีส่วนร่วมในการทำ กิจกรรม หรือกระบวนการทำงานต่างๆ ที่ต้องมีการพบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกัน หรือมีการร่วมระดมความคิดเพื่อค้นหาสิ่งที่ปัญหาของสังคมพร้อมเสนอหนทางแก้ไข ถือเป็น กระบวนการส่วนหนึ่งที่ปลูกฝังเด็กและเยาวชนให้ก้าวสู่การสร้างความเป็นพลเมือง และเป็นผู้มี จิตสำนึกต่อวิถีทางประชาธิปไตย

ประเด็นสำคัญที่ต้องขบคิดใคร่ครวญคือ จะทำอย่างไรให้การศึกษาพลเมืองสามารถ เกิดขึ้นได้อย่างแท้จริงและมีประสิทธิภาพ มีวิธีการใดที่จะทำให้เกิดสำนึกความเป็นพลเมืองหรือ ความรู้สึกเป็นพลเมือง มีความรู้เท่าทันการเมือง รู้จักบทบาทหน้าที่ สิทธิ ความรับผิดชอบของตนเอง รวมทั้งการเห็นประโยชน์ของส่วนรวมเป็นหลัก ในเบื้องต้นมองว่าการเริ่มพิจารณาถึงสภาพบริบทของ สังคมที่อาศัยอยู่ในขณะนั้นๆ เป็นสิ่งที่ต้องทำเป็นอันดับแรก ควรพิจารณาถึงจุดเด่น จุดด้อย ข้อดี ข้อเสียต่างๆ ของบริบทสังคมตามความเป็นจริง ทั้งนี้เพราะการจะพัฒนาเปลี่ยนแปลงสิ่งใดก็ตาม หากสิ่งที่เกิดขึ้นมีความสอดคล้องและเหมาะสมกับบริบทของสังคมแล้วย่อมก่อให้เกิดประโยชน์อย่าง สูงสุด รวมทั้งสามารถต่อยอดเพื่อนำไปสู่การพัฒนาในด้านอื่นต่อไปได้อีกด้วย

ทิพย์พพร ตันติสุนทร (๒๕๕๕: ๕๓-๕๖) ชี้ให้เห็นว่า รัฐธรรมนูญเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะช่วยสร้างและผลักดันให้เกิดการสร้างการศึกษาใหม่ที่อยู่ภายใต้หลักการและกระบวนการประชาธิปไตยขึ้น ซึ่งสามารถเกิดขึ้นได้จริงก็ต่อเมื่อมีการผลักดันให้เกิดนโยบายทางการเมืองที่ชัดเจน เพื่อให้เกิดเป็นแนวทางที่จะนำไปสู่การปฏิบัติได้จริงต่อไป โดยควรพิจารณาหลักการสำคัญได้แก่

๑. การศึกษาพลเมือง ต้องเริ่มตั้งแต่เด็กและดำเนินการต่อไปไม่สิ้นสุดจนกระทั่งถึงระดับอุดมศึกษาจนเข้าสู่วัยทำงาน

๒. การศึกษาพลเมือง ต้องส่งเสริมเสรีภาพและทักษะการคิด การแสดงออกมากกว่าการรับฟังและทำตามในแบบการศึกษาระบบเดิม ซึ่งเป็นการครอบงำในลักษณะเผด็จการแฝงการเรียนการสอน

๓. การศึกษาพลเมือง ต้องส่งเสริมสิทธิมนุษยชน คือการเคารพคุณค่าของความเป็นมนุษย์ที่เสมอกัน เพราะทุกชีวิตล้วนมีคุณค่าจึงควรให้ความเคารพต่อความแตกต่างโดยไม่ทำร้ายกัน มีความยุติธรรมให้แก่กัน

๔. การศึกษาพลเมือง ต้องส่งเสริมการเรียนรู้ทางการเมือง เพื่อฝึกทักษะประชาธิปไตยและแนวทางการมีส่วนร่วมทางการเมือง มากกว่าการเรียนรู้จากการรับรู้แต่ขาดประสบการณ์ และเพื่อไม่ให้เกิดการใช้อำนาจทางการเมืองถูกผูกขาดอยู่เฉพาะกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง เช่น นักการเมือง นักธุรกิจการเมือง และข้าราชการ

๕. การศึกษาพลเมือง ต้องการสื่อที่มีพลัง มีอิสระในการเป็นเครื่องมือสำคัญเพื่อการสร้างพลเมืองใหม่ของประเทศ

๖. การศึกษาพลเมือง ต้องได้รับการสนับสนุนจากทั้งระบบของสังคม จึงจะสามารถเปลี่ยนประชาชนให้เป็นพลเมืองที่รับผิดชอบประเทศได้ (เฉลิมชัย พันธุ์เลิศ และคณะ, ๒๕๕๖: ๑๑)

รูปแบบของการศึกษาพลเมือง

การศึกษาพลเมืองมีสถาบันทางสังคมที่เกี่ยวข้องอยู่ ๓ กลุ่มหลัก ได้แก่ สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา และสถาบันอื่นในสังคม ได้แก่ สื่อมวลชนและสถาบันการเมือง เป็นต้น (ทิพย์พพร ตันติสุนทร, ๒๕๕๕) นอกจากนี้ยังอาจแบ่งการศึกษาพลเมืองได้เป็น การศึกษาในระบบและการศึกษานอกระบบ ซึ่งการศึกษาในระบบได้แก่ การเรียนการสอนของโรงเรียนและสถานศึกษาตามแต่ละช่วงวัย การศึกษาของพระสงฆ์ ระบบการศึกษานอกโรงเรียน ส่วนการศึกษานอกระบบก็จะเป็นในเรื่องของการอบรมเลี้ยงดูจากสถาบันครอบครัว อิทธิพลจากสังคมแวดล้อม เป็นต้น (วิชัย ตันศิริ, ๒๕๕๗)

อย่างไรก็ตามเพื่อให้เห็นถึงรูปแบบการศึกษาพลเมืองได้ชัดเจนขึ้น ในที่นี้ขอเสนอแนวทางการให้การศึกษาพลเมืองผ่าน ๓ สถาบันทางสังคมอันได้แก่ สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา และสถาบันอื่นในสังคม ดังนี้

๑. สถาบันครอบครัว เป็นสถาบันพื้นฐานที่สำคัญโดยตรงที่สุดที่จะช่วยให้เด็กเกิดการพัฒนาตัวตน บุคลิกภาพ ทักษะคิด ความนึกคิด พฤติกรรมต่างๆ เพื่อให้เด็กเติบโตไปเป็นพลเมืองที่ดีตามความกรอบจริยธรรมของสังคม สถาบันครอบครัวโดยเฉพาะผู้เป็นพ่อแม่จึงถูกคาดหวังให้ต้องมีความรับผิดชอบทางจริยธรรมต่อบุตรหลาน กับบทบาทในการอบรมสั่งสอนเลี้ยงดูเด็ก (ยุทธนา

วรุณปิติกุล และสุพิทา เริงจิต, ๒๕๔๒: ๑๘๕-๑๘๗) ทั้งนี้เพราะเด็กส่วนใหญ่มักจะเกิดการเรียนรู้และเลียนแบบพฤติกรรมจากพ่อแม่หรือสิ่งแวดล้อมที่ใกล้ชิดตัวเด็กมากที่สุด การแสดงออก ความคิด พฤติกรรมใดๆ ก็ตามที่พ่อแม่แสดงออกมาให้เด็กเห็นไม่ว่าจะตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ตาม จึงเป็นเสมือนการสอนหรือหล่อหลอมเด็กให้เติบโตเป็นไปตามนั้น เด็กในสังคมไทยส่วนใหญ่มักถูกหล่อหลอมและเลี้ยงดูมากระบบของการเชื่อฟังทำตามผู้ใหญ่ ไม่ได้เลี้ยงแสดงความคิดเห็นมากเกินไป ซึ่งขัดกับวัฒนธรรมประชาธิปไตยที่ส่งเสริมคุณค่าการแสดงออก การคิดวิเคราะห์ การมีส่วนร่วม อดทนรับฟัง เคารพและยอมรับในความคิดเห็นที่แตกต่าง ไม่ใช้ความรุนแรง เน้นการใช้เหตุผลในการคิดแก้ปัญหา ดังนั้นสถาบันครอบครัวจึงต้องเป็นผู้มีบทบาทหลักในการเริ่มสร้างความเป็นพลเมืองให้เกิดขึ้นจากการอบรมสั่งสอนดูแลบุตรหลาน ผ่านการประพฤติปฏิบัติตนเพื่อเป็นแบบอย่างที่ดี รวมทั้งพยายามฝึกให้เด็กได้เรียนรู้จากการลงมือทำสิ่งต่างๆ ด้วยตัวเอง เพื่อให้เกิดทักษะ ประสบการณ์ ความเข้าใจผ่านการเรียนรู้โดยตรง เช่น การแบ่งหน้าที่การทำงานบ้านให้แก่พี่น้องในบ้านเพื่อฝึกความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเอง การสนับสนุนให้เล่นกีฬาเพื่อฝึกความมีน้ำใจนักกีฬา การแข่งขัน ความมีระเบียบวินัย เป็นต้น เมื่อเด็กได้รับการปลูกฝังสร้างความเป็นพลเมืองจนเติบโตเป็นผู้ใหญ่ พวกเขาจะกลายเป็นผู้ใหญ่ที่เป็นพลเมืองที่พึงประสงค์ของสังคม

๒. สถาบันการศึกษา ถือว่าเป็นกลไกสำคัญของรัฐในการปลูกฝัง สร้างความรู้ความเข้าใจ เพื่อให้เกิดความเป็นพลเมืองแก่เด็ก เยาวชน และผู้คนอีกหลากหลายช่วงวัยในสังคม โดยเฉพาะโรงเรียนเป็นสถาบันการศึกษาแหล่งแรกที่รัฐใช้เป็นเครื่องมือและเป็นกลไกในการบ่มเพาะ ปลูกฝัง ความเป็นพลเมือง ความมีระเบียบวินัยทางสังคม การเคารพเชื่อฟังครู เชื่อฟังผู้ใหญ่หรือสิ่งต่าง ๆ ที่รัฐอยากให้เกิดขึ้นในสังคม อยากให้พลเมืองมีความคิดและพฤติกรรมแบบใดรัฐก็จะใช้กระบวนการกล่อมเกลา การเรียนการสอนในโรงเรียนเป็นตัวช่วยสำคัญ โดยไม่สำคัญว่าเป็นโรงเรียนของรัฐหรือเอกชนหรือเป็นระบบการศึกษานอกโรงเรียน เพราะระบบการศึกษาในสังคมไทยยังคงไม่สามารถหลุดพ้นจากระบบการควบคุมดูแลของรัฐได้อย่างแท้จริง เรียกได้ว่ารัฐยังเป็นผู้ควบคุมดูแลกระบวนการจัดการเรียนการสอนในทุกระดับตั้งแต่อนุบาลไปจนถึงระดับอุดมศึกษา แต่ทั้งนี้ระบบการศึกษาของไทยมักเน้นเรื่องการท่องจำเพื่อนำไปสอบมากกว่าการฝึกฝนให้เกิดการเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง แม้กระทั่งในวิชาศีลธรรมจริยธรรมพลเมืองที่ถูกมองว่าเป็นวิชาหลักที่จะช่วยสร้างเสริมให้เกิดสำนึกพลเมือง ก็ไม่พ้นจากระบบการท่องจำเช่นเดียวกัน นอกจากนี้ปัญหาเรื่องการนำความรู้ไปบูรณาการ เรียนร่วมกับวิชาอื่นเพื่อฝึกทักษะ กระบวนการคิดการใช้เหตุผล ยังไม่มีให้เห็นเท่าที่ควร ปัจจัยเหล่านี้ส่งผลให้การเรียนรู้เพื่อการเป็นพลเมืองไม่ประสบผลสำเร็จมากนัก เนื่องจากการขาดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการใช้ความคิดและมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง นอกจากนี้การให้การศึกษาและความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องแก่คนวัยผู้ใหญ่ในสังคมก็เป็นสิ่งสำคัญ อาจก่อให้เกิดการเรียนรู้ที่จะทำงานร่วมกับผู้อื่น การยอมรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่างของผู้อื่น รู้จักอดทน เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อการเป็นพลเมืองที่ดีของสังคม เป็นผู้รู้สิทธิ บทบาทหน้าที่ และมีความรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่น นอกจากนี้ยังเป็นการรื้อสร้าง ปรับเปลี่ยนมุมมอง ทศนคติ ความคิดของผู้ใหญ่เหล่านี้เสียใหม่เพื่อให้ทันสมัยและเป็นปัจจุบันมากขึ้น อีกทั้งการให้การศึกษาพลเมืองแก่วัยผู้ใหญ่จะช่วยให้พวกเขาสามารถเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่บุคคลอื่นๆ ในสังคมได้ โดยเฉพาะกับวัยเด็กและเยาวชน ที่การเรียนรู้ส่วนใหญ่ของพวกเขาจะ

เกิดขึ้นจากการสังเกตและเลียนแบบจากผู้อื่น หากในสังคมมีผู้ใหญ่ที่เป็นพลเมืองที่ดี สามารถเป็นแบบอย่างให้แก่เด็กและเยาวชนได้ อาจส่งผลให้คนในสังคมเกิดสำนึกความเป็นพลเมืองมากขึ้น

๓. สถาบันอื่นในสังคม นอกจากสถาบันครอบครัวและสถาบันการศึกษาที่มีอิทธิพลต่อการสร้างความเป็นพลเมืองให้เกิดขึ้น สถาบันอื่นในสังคมก็มีส่วนเกี่ยวข้อง และมีอิทธิพลต่อการสร้างพลเมืองด้วยเช่นกัน ซ้ำยังอาจกลายเป็นสิ่งชี้้นำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างรวดเร็วอีกด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งสื่อมวลชนและสถาบันการเมือง โดยสื่อมวลชนดูเหมือนจะเป็นองค์กรที่มีอิทธิพลต่อสังคมในวงกว้างมากที่สุด เพราะเป็นแหล่งความรู้และการเรียนรู้ที่ทันสมัย ก่อให้เกิดผลด้านดีต่างๆ มากมาย แต่ในขณะเดียวกันก็อาจกลายเป็นแหล่งที่ก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจ ทศนคติ และค่านิยมที่ผิดๆ ขึ้นในสังคมได้เช่นกัน ในส่วนของบทบาทสถาบันการเมืองและนักการเมืองนั้น มีอิทธิพล มีบทบาท และความพยายามในการสนับสนุนส่งเสริม จัดตั้งองค์กรที่ให้ความรู้ สร้างความเข้าใจ สร้างความเป็นพลเมืองแก่คนในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์กรทางการเมืองและนักการเมืองในระดับท้องถิ่น จะมีบทบาทสำคัญโดยตรงกับพลเมืองในแต่ละท้องถิ่น แต่ที่สำคัญคือตัวนักการเมืองผู้มีตำแหน่งมีอำนาจทั้งหลายจะต้องปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีแก่สมาชิกในสังคมให้ได้

เป้าหมายของการศึกษาพลเมือง : การตระหนักรู้ในสิทธิพลเมือง

การศึกษาพลเมืองมีเป้าหมายคือมุ่งสร้างคนในสังคมให้มีความเป็นพลเมือง มีสำนึกพลเมือง สร้างความสามารถให้กับพลเมือง ให้พลเมืองได้เข้ามามีส่วนร่วมรับผิดชอบทางสังคมไม่ว่าจะเป็นในระดับท้องถิ่นหรือระดับรัฐ ทั้งในการดำเนินชีวิตทั่วไปและในมิติที่เกี่ยวข้องกับสังคมและการเมืองการปกครอง ทำให้คนในสังคมตระหนักและเข้ามามีส่วนร่วมกับการเมืองการปกครอง มีส่วนร่วมในประเด็นต่างๆ ทางสังคมมากยิ่งขึ้น โดยมองว่าเป็นสิทธิและหน้าที่ที่พลเมืองพึงกระทำ ไม่ปล่อยให้มันเป็นเพียงเรื่องของภาครัฐฝ่ายเดียว ซึ่งนั่นทำให้กลุ่มเป้าหมายของการสร้างพลเมืองมีขนาดใหญ่ คือครอบคลุมตั้งแต่วัยเด็กที่เป็นเด็กเล็กๆ ไปจนกระทั่งถึงวัยผู้ใหญ่ ผ่านกระบวนการศึกษาและการเรียนรู้ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการเพื่อสั่งสมความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์และทักษะในแต่ละช่วงวัย เพื่อให้เกิดการเข้าไปมีส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้นโดยปราศจากการครอบงำในแต่ละระดับของสังคม

หากสังคมใดประชาชนเป็นพลเมืองมากถึงจำนวนหนึ่ง สังคมนั้นจะกลายเป็นสังคมพลเมือง (civil society) ที่ประชาธิปไตยเป็นการปกครองโดยประชาชนอย่างแท้จริง พลเมืองในสังคมจะเป็นผู้เอาใจใส่ความเป็นไปและเข้าไปมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาของชุมชน ปัญหาสังคม และปัญหาของประเทศชาติ ซึ่งประชาชนที่เป็นพลเมืองในแต่ละสังคมย่อมมีจำนวนที่แตกต่างกันออกไปตามบริบทของสังคมและวัฒนธรรม แต่โดยทั่วไปแล้วจะอยู่ที่ประมาณ ๑ ใน ๔ หรือ ๒๕% ของจำนวนประชากรทั้งหมด (USAID อ้างถึงใน ปริญญญา เทวานฤมิตรกุล, ๒๕๕๖) และการเกิดสังคมพลเมืองจะนำมาซึ่งความเข้มแข็งของสังคม เกิดการถ่วงดุลอำนาจระหว่างกัน การเมืองภาคประชาชนเข้มแข็ง การปกครองส่วนท้องถิ่นรวมถึงชุมชนเข้มแข็ง ประชาชนจะมีบทบาทในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาสังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม การจราจร ปัญหาศีลธรรมจริยธรรม ฯลฯ โดยไม่รอคอยหรือเรียกร้องให้เจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจเข้ามาจัดการแก้ไขปัญหาให้ แต่ประชาชนจะร่วมกัน

แก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นในชุมชนหรือในสังคมเองอย่างเป็นระบบ ต่างคนต่างรู้บทบาทหน้าที่ของตนว่าควรทำอะไร รับผิดชอบอะไร และช่วยเหลือแก้ไขในสิ่งที่ตนเองสามารถทำได้

การศึกษาพลเมืองมุ่งหวังให้เกิดพลเมืองที่มีคุณลักษณะพึงประสงค์ โดยอ้างอิงจากคุณลักษณะของพลเมืองในระบบประชาธิปไตยที่เป็นสากล ได้ดังนี้

๑. การเป็นผู้ที่มีความรู้ มีการศึกษา และมีความสามารถที่จะมองเห็นและเข้าใจในสังคมของตนและสังคมของโลกเฉกเช่นที่เป็นสมาชิกของสังคม
๒. ยึดถือประโยชน์ส่วนรวมและสังคมเป็นหลัก
๓. มีความรักในเสรีภาพและมีความรับผิดชอบ
๔. เคารพความเสมอภาค ความยุติธรรม
๕. มีความสามารถที่จะคิดวิเคราะห์อย่างเป็นเหตุเป็นผล
๖. มีความเข้าใจในเรื่องหลักสิทธิมนุษยชน และยอมรับความแตกต่างในความเป็นพลสังคม

๗. เคารพกฎหมายและยึดหลักนิติรัฐ
๘. มีความรู้ความเข้าใจต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและทางการเมือง เข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองในทุกระดับชั้นตั้งแต่ชุมชน ท้องถิ่น ไปจนถึงระดับชาติและนานาชาติ
๙. ยึดมั่นในหลักสันติวิธี ไม่ใช้ความรุนแรงในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง (ทิพย์พารัตน์ดิสุนทร, ๒๕๕๕: ๕๕-๕๗)

ทั้งนี้หากสังคมไม่ให้ความสำคัญกับการศึกษาพลเมืองหรือไม่สามารถสร้างประชาชนที่มีสำนึกพลเมืองขึ้นมาได้ ย่อมส่งผลต่อความมั่นคง ความเป็นระเบียบเรียบร้อยภายในสังคม และปัญหาต่างๆ อาจเกิดขึ้นตามมา เช่น เกิดปัญหาการแตกแยกทางความคิด ไม่ยอมรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่าง ไม่ยอมรับในเรื่องของความแตกต่างหลากหลายทั้งทางเพศ ทางเชื้อชาติ เกิดความขัดแย้ง การแบ่งฝักแบ่งฝ่ายจนอาจนำไปสู่การเกิดความรุนแรง การศึกษาจึงเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะช่วยสร้างความเป็นหนึ่งเดียวกันของพลเมืองได้ อย่างไรก็ตามการศึกษาพลเมืองเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองแก่สมาชิกในสังคมจะสำเร็จลุล่วงได้ ย่อมไม่ได้ขึ้นอยู่กับรัฐเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่หน่วยงานและสถาบันอื่นๆ ในสังคมต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการให้ความรู้ ปลูกฝัง ส่งเสริมสมาชิกทุกระดับในสังคมให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องจนนำไปสู่ความเป็นพลเมืองที่พึงประสงค์ของสังคม

การศึกษาพลเมืองเพื่อสร้างพลเมืองในพื้นที่เมโสด

ความพยายามในการสร้างประชาคมอาเซียนภายใต้สโลแกน “หนึ่งวิสัยทัศน์ หนึ่งเอกลักษณ์ หนึ่งประชาคม” โดยมุ่งหวังให้ประชาคมอาเซียนมีความเป็นหนึ่งเดียวกันมีอัตลักษณ์เดียวกัน เกิดความรู้สึกร่วมกันคือความเป็นพลเมืองอาเซียนที่เป็นหนึ่งเดียว เพื่อก่อให้เกิดความเข้มแข็งและการพัฒนาประชาคมอาเซียนในทุกด้านทั้งเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม นอกจากนี้การเกิดประชาคมอาเซียนยังถูกคาดหวังว่าจะเป็นกลไกในการระดมทุนซึ่งเสถียรภาพ สันติภาพ และความมั่นคงในภูมิภาคอีกด้วย เนื่องจากหากรัฐสนับสนุนส่งเสริมให้เกิดความเป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริงขึ้นได้ในสังคม ความไร้เสถียรภาพ ความไม่มั่นคงของรัฐย่อมไม่เกิดขึ้น ทั้งยังจะส่งผลให้เกิดความเสมอภาคขึ้นในสังคมจากความเป็นประชาธิปไตยที่เกิดขึ้น ทำให้ทุกคนในรัฐมีสิทธิเสรีภาพเท่า

เทียมกัน (สุรินทร์ พิศสุวรรณ, ๒๕๕๕) เช่นเดียวกับที่เพ็ญประภา ภัทรานุกรม (๒๕๕๘: ๘๗) มีความเห็นว่าการมีความเป็นประชาธิปไตยร่วมกันจะก่อให้เกิดการสร้างความรู้สึกที่เรียกว่า ความเป็นเรา ซึ่งจะทำให้เกิดการพัฒนาและความเสมอภาคเท่าเทียมตามมา

นอกจากนี้ สุรเกียรติ์ เสถียรไทย (๒๕๕๗) ได้แสดงทัศนะในประเด็นการสร้างอัตลักษณ์อาเซียนไว้ว่า รัฐจำเป็นต้องเร่งสร้างความรู้สึกหรือสำนึกของพลเมืองอาเซียนร่วมกัน เพื่อเป็นพื้นฐานความสัมพันธ์อันดีระหว่างกันในระดับประชาชน ทั้งนี้เพราะสิ่งต่างๆ ที่ทางรัฐคาดหวัง หรือวางแผนให้เกิดขึ้นจะไม่สามารถเกิดขึ้นได้หากในเบื้องต้นประชาชนในสังคมไม่มีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องในเรื่องของความเป็นประชาคมอาเซียนอันจะเป็นพื้นฐานของการประพฤติปฏิบัติตัวต่อสมาชิกคนอื่นในสังคม และการจะสร้างสำนึกพลเมืองอาเซียนให้เกิดขึ้นในสังคมกระบวนการทางการศึกษาจำเป็นที่จะต้องเข้ามาเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยส่งเสริมให้ความเป็นพลเมืองอาเซียนสามารถเกิดขึ้นได้ นอกจากนี้การจัดการศึกษาเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจที่ดีและเหมาะสมถูกต้องให้แก่ประชาชนทั้งหลายย่อมเป็นรากฐานที่สำคัญต่อการสร้างความเข้มแข็งและกระบวนการพัฒนาในระดับอื่นๆ ของสังคม เช่น การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ การค้า การลงทุน ระบบสวัสดิการ ระบบสาธารณสุข ระบบสาธารณสุข เป็นต้น อย่างไรก็ตามก่อนที่จะสามารถสร้างพลเมืองอาเซียนที่เป็นหนึ่งเดียวกัน มีสำนึกในความเป็นพลเมืองอาเซียนร่วมกันให้เกิดขึ้นได้ เบื้องต้นรัฐจะต้องเริ่มสร้างให้ประชาชนทั้งหลายในประเทศของตน เกิดสำนึกความเป็นพลเมือง และมีความเป็นพลเมืองที่แท้จริงให้ได้เสียก่อน เพราะความเป็นพลเมืองเป็นพื้นฐานสำคัญ อันจะก่อให้เกิดพัฒนาไปสู่ความเป็นพลเมืองอาเซียน

การศึกษาเป็นพื้นฐานที่สำคัญของกระบวนการพัฒนาในทุกด้านและทุกระดับ รัฐต้องเร่งผลักดันและปรับปรุงระบบการศึกษาให้มีประสิทธิภาพ เพื่อให้กระบวนการศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างพื้นฐานความรู้ความเข้าใจที่ดีแก่พลเมือง สร้างให้เป็นผู้ตระหนักรู้ในบทบาทหน้าที่ มีความรับผิดชอบ ยอมรับในความแตกต่างหลากหลายทั้งทางความคิด ความเชื่อ ศาสนา วัฒนธรรม รูปแบบการดำเนินชีวิต เกิดแนวทางในการประพฤติปฏิบัติตัวที่เหมาะสมเป็นที่ยอมรับของสังคม เพื่อก่อให้เกิดพลเมืองที่พึงประสงค์ อันหมายถึงประชาชนผู้มีส่วนสำนึกของความเป็นพลเมือง ประพฤติปฏิบัติตัวตามกรอบกฎหมาย กรอบจริยธรรมของสังคม เป็นผู้รู้สิทธิและบทบาทหน้าที่ของตนเอง ไม่ละเมิดสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น ทั้งยังเป็นผู้ที่มีจิตสาธารณะเห็นแก่ประโยชน์ของสังคมส่วนรวมเป็นหลัก อย่างไรก็ตามภายใต้บริบทของพื้นที่ที่มีความแตกต่างหลากหลายทั้งในเรื่องความคิด ความเชื่อ วัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิต หรือชาติพันธุ์ อาจเป็นอุปสรรคใหญ่สำหรับรัฐที่มุ่งหวังจะสร้างให้เกิดความเป็นพลเมืองที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน หรือมีอัตลักษณ์ร่วมกันให้เกิดขึ้นมาได้ นอกจากนี้จะทำให้ปัญหาความขัดแย้ง ความไม่ไว้วางใจกัน การมีอคติ การเหยียดชาติพันธุ์อื่น ปัญหาสิทธิมนุษยชน สิทธิพลเมือง ปัญหาความเหลื่อมล้ำหมดไปได้ จะทำอย่างไรให้ประชาชนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ ยอมรับในความแตกต่างหลากหลายและเคารพกันมากขึ้น (ไพโรสทิธิ์ ศรีสุทธิเกิดพร, ๒๕๕๕: ๑๑๖) ทั้งนี้ประเด็นปัญหาต่างๆ ข้างต้นไม่ว่าจะไม่สามารถแก้ไขได้ เพียงแต่อาจต้องใช้ระยะเวลาในการแก้ไข ซึ่งจะมากหรือน้อยเพียงใดย่อมขึ้นอยู่กับผู้เป็นพลเมืองด้วยว่ามีศักยภาพเพียงใด

การแก้ไขสามารถทำได้โดยการใช้กระบวนการศึกษาพลเมืองเข้ามาช่วย ซึ่งจากที่ได้มีการแบ่งกระบวนการศึกษาพลเมืองออกเป็น ๓ สถาบันดังกล่าวข้างต้น คือสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา และสถาบันอื่นในสังคมที่จะเข้ามามีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมให้ความรู้ สร้างให้

เกิดการปรับเปลี่ยนทัศนคติ พฤติกรรม ความรู้ ความเชื่อเดิมๆ ที่อาจแฝงด้วยอคติ การเหยียดเชื้อชาติให้กลายเป็นความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง มีทัศนคติแง่บวกกับคนทุกชาติพันธุ์ รู้จักอดทน ยอมรับ ในความคิดเห็น ความเชื่อ วิถีทางวัฒนธรรมที่แตกต่าง เกิดการประพาสปฏิบัติตัวที่เหมาะสมเป็นไปตามกฎเกณฑ์ของสังคม โดยเริ่มตั้งแต่บทบาทของครอบครัวที่จะต้องปลูกฝัง สร้างความรู้ความเข้าใจที่ดีให้แก่เด็กโดยสอนให้เขาเรียนรู้ที่จะยอมรับว่ามนุษย์ทุกคนล้วนมีความแตกต่างกัน แต่ภายใต้ความแตกต่างเหล่านั้นเราสามารถจะอยู่ร่วมกันได้เหมือนดังเช่นคนประเทศต่างๆ ในอาเซียน ปลูกฝังเรื่องหน้าที่ความรับผิดชอบ แนวทางในการปฏิบัติตัวที่เหมาะสมที่เรียกว่าเป็นการปฏิบัติตัวของพลเมืองที่ดี ไม่พยายามปลูกฝังให้เด็กเกิดความคิดหรือมีมุมมองเชิงลบเกี่ยวกับประเทศเพื่อนบ้านหรือผู้ที่มีความแตกต่าง สอนให้เขาฟังผู้อื่น รู้จักช่วยเหลือผู้อื่น เป็นต้น บทบาทของโรงเรียนที่เป็นเครื่องมือในการขัดเกลา สร้างความรู้ความเข้าใจที่ดีให้แก่เด็ก โดยรัฐต้องเร่งปลูกฝังและพัฒนาศักยภาพในด้านต่าง ๆ ของเด็กทุกวัยรวมไปจนถึงวัยผู้ใหญ่เองด้วย เพื่อให้ทุกคนมีความเข้าใจ มีการรับรู้ที่ตรงกันว่าความเป็นพลเมืองคืออะไร สำคัญอย่างไร ต้องปฏิบัติตัวอย่างไรจึงจะเรียกได้ว่าเป็นพลเมือง หรือในภาคส่วนของสิ่งแวดล้อมทางสังคมอันได้แก่ ชุมชน หรือสื่อที่ต้องเข้ามามีส่วนร่วมด้วยเช่นกัน อาจเป็นการสนับสนุนในด้านการจัดสรรโครงการ เรื่องการจัดหางบประมาณ การพยายามสร้างองค์ความรู้กระจายข่าวสารข้อมูลต่างๆ เรื่องความสำคัญของสร้างความเป็นพลเมืองที่พึงประสงค์ให้เกิดขึ้น เพื่อให้เกิดการรับรู้ในวงกว้างมากขึ้น และมุ่งสร้างทัศนคติมุมมองที่ดีต่อประเทศเพื่อนบ้านหรือผู้คนที่แตกต่างจากตน เพื่อลดอคติและมุมมองเชิงลบ ไม่เหยียดหยามดูถูกผู้อื่น เป็นต้น

อย่างไรก็ตามกระบวนการสร้างความเป็นพลเมืองอาจไม่สามารถดำเนินการได้อย่างราบรื่น เพราะเมื่อพิจารณาแล้วพบว่า แม้ประเทศไทยจะให้ความสำคัญกับเรื่องของการศึกษามาตั้งแต่อดีต แต่สถานการณ์การศึกษาของประเทศในปัจจุบันจากสถิติข้อมูลการจัดอันดับการศึกษาของ WEF : World Economic Form พบว่าคุณภาพของระบบการศึกษาของไทยอยู่ในอันดับ ๗๘ ของโลก และอันดับ ๘ ของอาเซียน รวมทั้งคุณภาพประมศศึกษาอยู่ในอันดับ ๘๖ ของโลก อันดับ ๗ ของอาเซียน และเมื่อมองเปรียบเทียบกับในระยะเวลา ๘ ปีที่ผ่านมา พบว่าอันดับรวมของกัมพูชาสูงขึ้นมา ๒๓ อันดับ อินโดนีเซียและฟิลิปปินส์ สูงขึ้นมา ๑๙ อันดับ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, ๒๕๕๘) แสดงให้เห็นถึงสถานการณ์คุณภาพการศึกษาที่ด้อยลงของไทย และหากรัฐบาลยังไม่สนใจให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณภาพการศึกษา ปล่อยให้ระบบการศึกษาไทยย่ำอยู่กับที่ภายในอีกไม่กี่ปีข้างหน้าประเทศอาจจะไม่มีบุคลากรที่มีคุณภาพ ไม่มีพลเมืองที่จะก้าวขึ้นมาเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาสังคม ดังนั้นการจะสร้างความเป็นพลเมืองผู้มีสำนึกพลเมืองที่ดี ย่อมต้องให้ความสำคัญกับเรื่องการศึกษา ที่เป็นเครื่องมือสำคัญต่อการพัฒนาองค์ความรู้และศักยภาพพลเมือง

แผนการศึกษาแห่งชาติของไทย ฉบับปรับปรุง (พ.ศ. ๒๕๕๒ - ๒๕๕๙) อันเป็นแผนระยะยาวภายใต้บทบัญญัติของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ แสดงให้เห็นถึงความมุ่งหวังแนวนโยบายในการพัฒนาที่ยึดคนเป็นศูนย์กลางสร้างสรรค์สังคม มีการน้อมนำเอาปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต เพื่อมุ่งให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

๑. พัฒนาคนอย่างรอบด้านและสมดุลเพื่อเป็นฐานหลักของการพัฒนา ดังนี้ ๑) พัฒนาคุณภาพการศึกษาและการเรียนรู้ในทุกระดับ ๒) ปลูกฝังและเสริมสร้างให้ผู้เรียนมีศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม มีจิตสำนึกและภูมิใจในความเป็นไทย มีระเบียบวินัย มีจิตสาธารณะ ค่านึงถึง

ประโยชน์ส่วนรวม และยึดมั่นในการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ๓) เพิ่มโอกาสทางการศึกษาให้ประชาชนทุกคน ตั้งแต่แรกเกิดจนตลอดชีวิตได้มีโอกาสเข้าถึงบริการ การศึกษา โดยเฉพาะผู้ด้อยโอกาส ๔) ผลิตและพัฒนากำลังคนให้สอดคล้องกับความต้องการของ ประเทศ สร้างศักยภาพในการแข่งขันและทำงานร่วมกับนานาชาติ ๕) พัฒนามาตรฐานและระบบ การประกันคุณภาพการศึกษา ๖) ผลิตและพัฒนาครู บุคลากรทางการศึกษาให้มีคุณภาพ มีมาตรฐาน และมีคุณธรรม

๒. สร้างสังคมไทยให้เป็นสังคมคุณธรรม ภูมิปัญญาและการเรียนรู้ ดังนี้ ๑) ส่งเสริมการ จัดการศึกษาอบรมเรียนรู้ของสถาบันศาสนา และสถาบันทางสังคม ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษา นอกกระบบ ๒) ส่งเสริมและสนับสนุนเครือข่ายภูมิปัญญา การเรียนรู้ประวัติศาสตร์ ศิลปะ วัฒนธรรม พลศึกษา กีฬา เป็นวิถีชีวิตอย่างมีคุณภาพตลอดชีวิต ๓) ส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาเพื่อสร้างองค์ ความรู้ นวัตกรรม และทรัพย์สินทางปัญญา

๓. พัฒนาสภาพแวดล้อมของสังคมเพื่อเป็นฐานในการพัฒนาคน และสร้างสังคมคุณธรรม ภูมิปัญญา และการเรียนรู้ ดังนี้ ๑) พัฒนาและนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการพัฒนาคุณภาพ เพิ่มโอกาสทางการศึกษา และการเรียนรู้ตลอดชีวิต ๒) เพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการ โดย กระจายอำนาจการบริหารสถานศึกษา การจัดการศึกษาไปสู่หน่วยงานอื่น องค์การปกครองส่วน ท้องถิ่น ๓) ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคเอกชน ประชาชน ภาคประชาสังคม และทุกภาคส่วนของ สังคมในการบริหารจัดการและสนับสนุนส่งเสริมการศึกษา ๔) ระดมทรัพยากรจากแหล่งต่างๆ การ ลงทุนเพื่อการศึกษา ตลอดจนการบริหารจัดการ และใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ ๕) ส่งเสริม ความร่วมมือระหว่างประเทศด้านการศึกษา การพัฒนาการศึกษา เพื่อความเป็นสากลรองรับการเป็น ประชาคมอาเซียน และกระแสการแข่งขันในยุคโลกาภิวัตน์ (สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษา, ๒๕๕๓: ๔-๕)

ทินศิริ ศิริโพธิ์ (อ้างถึงใน ว. อำพรธณ, ๒๕๕๕: ๑๑๘) แสดงความเห็นถึงระบบการศึกษา ของไทยว่าควรมีการบูรณาการเชื่อมโยงความรู้ในการจัดการเรียนการสอน เพื่อให้เด็กเกิดความเข้าใจ และเรียนรู้คติวิเคราะห้แยกส่วนอย่างมีเหตุมีผล เลิกมุ่งให้เด็กเน้นท่องจำ แต่ควรตระหนักกว่าจะผลิต เด็กซึ่งเป็นทรัพยากรของชาติอย่างไรให้เข้าใจถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรมของประเทศเพื่อน บ้านและกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ สร้างให้เด็กมีความเป็นผู้นำและมี “ทักษะ 3C” คือ ๑) Connect คือ การติดต่อ ต้องมีพื้นฐานการรู้หนังสือ รู้ทักษะด้านไอที รู้จักการสื่อสาร ๒) Create คือการสร้าง ต้อง วิเคราะห์เป็นและแก้ปัญหาเป็น และ ๓) Collaborate คือมีความร่วมมือ เป็นผู้มีความรับผิดชอบและ เป็นผู้ที่มีจริยธรรม จึงจะเหมาะสมต่อเป็นพลเมืองที่พร้อมปรับตัวเข้าสู่ประชาคมอาเซียน

บทสรุป

การศึกษาเป็นพื้นฐานที่สำคัญของกระบวนการพัฒนาในทุกด้านและทุกระดับ โดยเฉพาะ ในสังคมปัจจุบันที่ความแตกต่างหลากหลายของผู้คนเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ การจะสร้างความเป็นพลเมือง และสังคมที่พึงประสงค์ให้เกิดขึ้นได้ภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงควรให้ความสำคัญกับ การศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองที่เป็นกระบวนการสำคัญ รวมถึงเร่งผลักดันและปรับปรุงระบบการศึกษา โดยรวมให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น เพื่อให้กระบวนการศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างพื้น ฐานความรู้ความเข้าใจที่ดีแก่พลเมือง สร้างให้พลเมืองเป็นผู้ตระหนักรู้ในบทบาทหน้าที่ มีความ

รับผิดชอบทั้งต่อตนเองและต่อส่วนรวม ยอมรับในความแตกต่างหลากหลายทั้งทางความคิด ความเชื่อ ศาสนา วัฒนธรรม รูปแบบการดำเนินชีวิต เกิดแนวทางในการประพฤติปฏิบัติตัวที่เหมาะสมเป็นที่ยอมรับของสังคม เพื่อก่อให้เกิดพลเมืองที่พึงประสงค์ อันหมายถึงประชาชนผู้มีส่วนสำคัญของการเป็นพลเมือง ประพฤติปฏิบัติตัวตามกรอบกฎหมาย กรอบจริยธรรมของสังคม เป็นผู้รู้สิทธิและบทบาทหน้าที่ของตนเอง ไม่ละเมิดสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น ทั้งยังเป็นผู้ที่มีจิตสาธารณะเห็นแก่ประโยชน์ของสังคมส่วนรวมเป็นหลัก และโดยเฉพาะการศึกษาแนวทางการสร้างความเป็นพลเมืองในบริบทพื้นที่ชายแดนจึงยังมีความสำคัญ เพื่อเป็นฐานความรู้ในประเด็นการสร้างพลเมืองในพื้นที่ชายแดนของไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน ที่จะเป็แนวทางการพัฒนาเพื่อสร้างประชาคมอาเซียนที่ยั่งยืนสืบไป

บรรณานุกรม

- ถวิลวดี บุรีกุล, รัชวดี แสงมเหษณ์ และ Eugenie Merieau. (๒๕๕๔). **ความเป็นพลเมืองในประเทศไทย**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระปกเกล้า.
- ทิพย์พพร ดันตีสุนทร. (๒๕๕๕). **การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง**. กรุงเทพมหานคร : สถาบันนโยบายศึกษา.
- ยุทธนา วรณปิติ และสุพิตา เริงจิต. (๒๕๕๒). **สำนักพลเมือง : ความเรียงว่าด้วยประชาชนบนเส้นทางประชาสังคม**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิการเรียนรู้และพัฒนาประชาสังคม.
- ว อำพรณ. (๒๕๕๕). **การศึกษา กลไกการขับเคลื่อนการสร้างประชาคมอาเซียน**. กรุงเทพมหานคร : แสงดาว.
- วิชัย ดันศิริ, ชัยอนันต์ สมุทรวณิช, ทิพย์พพร ดันตีสุนทร และ Canan Atilgan. (๒๕๕๗). **แนวทางการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองในสังคมประชาธิปไตย**. กรุงเทพมหานคร : สถาบันนโยบายศึกษา.
- สำนักแผนพัฒนาการเมือง สถาบันพระปกเกล้า. (๒๕๕๔). **รายงานการศึกษา แนวทางการสร้างเสริมสำนักความเป็นพลเมืองแก่เยาวชน**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา.
- สุรเกียรติ์ เสถียรไทย. (๒๕๕๗). **มุมมองต่อประชาคมอาเซียน**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Branka Vasiljevi. (2009). **Civic Education as a Potential for Developing Civil Society and Democracy (The Case of Serbia)**. Master Thesis, Centre for Peace Studies, Faculty of Social Science, University of Tromso Norway.